

19. Трофимова М. П. Регулятивная функция юридической ответственности // Вестник Волжского ун-та им. В. И. Татищева. Сер. Юриспруденция. — Тольятти, 2000. — Вып. 8. — С. 59–64.
20. Кожевников О. А. Принципы формирования системы российского права // Вестник Волжского ун-та им. В. И. Татищева. Сер. Юриспруденция. — Тольятти, 2002. — Вып. 20. — С. 64–67.
21. Безверхов А. Г. К вопросу о понятии системы права и законодательства // Вестник Волжского ун-та им. В. И. Татищева. — Тольятти, 2001. — Вып. 14. — С. 64–67.
22. Ромашов Р. А. Закон, правило, норма, долженствование // Правоведение. — 2001. — № 6. — С. 19.
23. Фисапсовое право / Под ред. О. Н. Горбуновой. — М.: Юрист, 1996. — 582 с.
24. Карасева М. В. Фисапсовое право. Общая часть: Учебник. — М.: Юрист, 1999. — 256 с.
25. Явич Л. С. Общая теория права. — Л.: ЛГУ, 1976. — 364 с.

УДК 344

П. П. Богущкий

КОНЦЕПЦІЯ ВІЙСЬКОВОГО ПРАВА У СУЧАСНІЙ ЮРИСПРУДЕНЦІЇ

Концепція військового права є залежною від праворозуміння, на чому у загальнотеоретичному аспекті наполягає П. М. Рабінович, зазначаючи що дослідження права та будь-якого правового явища ґрунтується на позиції дослідника щодо праворозуміння [1, 5–6], з чим, власне, не можливо не погодитись.

Доктринальне освоєння правової реальності, усієї правової матерії, в основі якої — норма права та системні комплекси правових норм, здійснюється через визнання права як багатомірного соціального, інституційованого явища з чітко визначеними нормативно-ціннісними, функціональними ознаками.

Такий підхід до праворозуміння дозволяє розглядати військове право як інституційований нормативний комплекс у системі права України.

Концептуальне сприйняття військового права як системи наукових поглядів на це складне публічно-правове явище у сучасній юриспруденції відтворено низкою наукових праць різної спрямованості, у яких, натомість, не акцентується увага на природі військового права, його сутності та місці у правовій системі України.

Відтак, доктрина військового права в українській юриспруденції представлена роботами, виконаними з окремих напрямів військово-публічної тематики. Теорія військового права як гносеологічна основа галузевої юридичної науки лише започатковується. Разом з тим така ситуація потребує активних наукових пошуків, теоретичних напрацювань з огляду на важливість та соціальну значущість питань, які потрапляють у сферу військово-правового регулювання, і, насамперед, це стосується діяльності військової організації держави, вирішення завдань щодо забезпечення воєнної безпеки суспільства. У будь-якому разі становлення і розвиток концепції військового права пов'язані з доктринальним освоєнням системи права, її компонентів — галузей та інститутів.

Українська юриспруденція останнім часом демонструє певну увагу епістемології військово-правових проблем.

Теоретичні засади розбудови Збройних Сил України та нормативно-правове забезпечення пов'язаних з цим процесів знайшли відображення у роботах М. В. Кравчука. Проблеми, що стосуються правового статусу військовослужбовців, опрацьовує В. І. Пашинський. Питання правового забезпечення управління Збройними Силами та іншими військовими формуваннями знайшли певне вирішення у наукових розробках В. О. Шамрая. Окремі питання військово-кримінального права опрацьовані В. О. Бугаєвим, В. В. Бондарєвим, М. І. Карпенком, С. О. Дячуком, а В. І. Німченко зосередив увагу на адміністративно-правовій природі військового законодавства. Правове регулювання у сфері воєнної безпеки вивчали В. Г. Пилипчук, А. С. Гриценко. Загальнотеоретичні аспекти військового законодавства дослідив М. М. Прохоренко.

Водночас, як зазначалось, концептуальні засади військового права в українській юриспруденції лише формуються. Незалежність держави, виникнення і розвиток державних інститутів супроводжуються процесами утворення і розвитку публічно-правової системи, до якої належить військове право.

За радянських часів науковий центр вивчення військового права зосереджувався у Росії, де протягом майже двох століть формувалися традиції у дослідженні військово-правових проблем.

В юриспруденції дореволюційної Росії вивчення питань військово-правового регулювання здійснювалося у площині публічного права. Водночас професор О. М. Добровольський відстоював наукову позицію про віднесення у будь-якій державі питань, які стосуються юридичного статусу військовослужбовців, до предмета вивчення військового права. З огляду на це, на думку О. М. Добровольського, військове право має забезпечити логічну необхідність встановлення для військовослужбовців спеціальних норм з визначенням їх специфіки та сфери застосування [2, 3]. У післяреволюційний період радянські правознавці побудували певну доктрину військового права, дослідивши спеціальні питання правового регулювання відносин у військовій галузі державотворення. Разом з тим проблеми теорії військового права були осторонь серйозних наукових розробок, що пояснювалось, перш за все, закритістю військової сфери для громадськості, можливістю вивчення виключно заідеологізованих питань військового будівництва та проблем, які безпосередньо стосувалися забезпечення законності у військах, підтримання військової дисципліни. У цей час активно розроблялися питання військово-кримінального права, відповідальності за скоєння військових злочинів тощо.

Закономірним результатом розвитку науки військового права у російській юриспруденції необхідно розглядати загальнотеоретичне осмислення місця військового права у національній правовій системі. Сучасні російські фахівці в галузі військового права, насамперед М. І. Кузнецов [3, 9], Ю. І. Мигачев, С. В. Тихомиров [4, 16], визначають військове право як комплексну галузь права, норми якої регулюють суспільні відносини у сфері будівництва, життя та діяльності Збройних Сил та більш широко — в галузі військової діяльності

держави. Досить аргументованою щодо визначення військового права як комплексної галузі у системі права є позиція В. М. Корякіна, яким зроблено певні кроки у дослідженні теоретичних аспектів військового права [5, 43–44]. Обговорення сучасного стану військового права та його впливу на національну безпеку Російської Федерації відбулося під час науково-практичної конференції, проведеної 21 квітня 2004 року у Військовому університеті. Учасники конференції висвітлили цілу низку проблемних питань у сфері військового права. Науково-практична конференція виробила конструктивні рішення стосовного подальшого розвитку військового права як комплексної галузі у системі російського права [6].

Дослідження військово-правових проблем здійснюється в інших країнах, де правові системи не зазнають наразі формуючого впливу стосовно внутрішньої структури та функціональних особливостей.

У німецькому праві, зокрема, чітко не виділяються такі системні структурні утворення, як галузі, інститути права. Однак, аналізуючи структуру права цієї країни, ми без особливих складностей можемо виокремити правові інститути військово-адміністративного права; військового кримінального права; міжнародного військового права і права запобігання воєнним конфліктам [7, 8–13, 16].

Не акцентувати увагу на дослідженнях військового права в інших національних правових системах не можливо. Відстоюючи багатofункціональні позиції порівняльного правознавства, В. В. Дудченко зазначає, що сьогодні ми зіштовхнулися з безпрецедентною інтернаціоналізацією правового життя, а тому вирішення найактуальніших суспільних проблем, у тому числі війни та миру, можуть бути здійснені не в умовах національної ізоляції, а через співробітництво народів і держав [8]. Таке співробітництво є важливим для військового права, позаяк зазначена публічна сфера є внутрішньодержавним питанням, яке за своєю суттю узгоджується із зовнішніми чинниками, котрі забезпечують реалізацію міждержавних інтересів.

В умовах перманентного розвитку української системи права досвід правознавців інших країн є корисним як з теоретичної, так і з практичної точок зору. Доречно навести думку професора М. А. Дамірлі про те, що в українських правових традиціях застосування порівняння у практичних цілях, з урахуванням потреб правового регулювання суспільного життя, з орієнтацією на використання іноземного елемента при складанні правових актів, на пристосування чужих правових норм та інститутів у власній правовій системі має велику історію, яка бере початок з Київської Русі [9, 13–14].

Не можливо не погодитися з доктринальною позицією професора Ю. М. Оборотова стосовно розвитку української правової системи у межах євразійської правової сім'ї, що зумовлює та одночасно обмежує правову акультурацію усіх правових явищ національної правової системи [10]. Військове право України зазнає багато у чому визначального впливу з боку правових систем колишніх соціалістичних країн з подальшим та наразі визначальним орієнтуванням на європейські принципи військово-правового регулювання.

Аксіоматичним фактом, продемонстрованим у сучасній юриспруденції, є визнання системи військового законодавства як сукупності нормативно-правових актів, прийнятих на державному рівні та міжнародних договорів, що мають своїм предметом суспільні відносини у сфері формування, розвитку та функціонування Збройних Сил України [11, 6–7].

Військове законодавство, на чому наголошується у літературі, неможливо вважати винятковим правовим явищем, таким, котре існує окремо, незалежно від інших чинників, які утворюють національну правову систему, у тому числі — відокремлено від системи права. Законодавство є важливим, узагальнюючим концептом для певного виду джерел права, тобто нормативно-правових актів. Наукове визнання факту існування військового законодавства не дає відповіді на головне питання — щодо його правової природи, встановлення не лише системних зв'язків у правовій матерії, але й належності до конкретного інституційованого нормативного комплексу усередині системи українського права. Окрім іншого, військове законодавство необхідно сприймати через призму плюралістичної характеристики системи джерел українського права та військового права, зокрема.

Аналіз підходів до вивчення військового права та результатів проведених наукових розробок дозволяє дійти висновку про те, що військове право являє собою складну, однак цілісну систему взаємопов'язаних норм. У центрі цієї системи знаходяться правові норми, які регулюють відносини у сфері військової безпеки держави, а також правові норми, котрі здійснюють регулятивний вплив на механізм та порядок проходження військової служби. Право воєнної безпеки та право військової служби є центральними ланками у системі військового права, дозволяючи ідентифікувати це складне правове явище у національній правовій системі.

Інституційованість та функціональна характеристика усієї сукупності військово — правових норм засвідчують комплексні ознаки цього системного утворення українського права, яке набуває чітких рис комплексної галузі права.

Військове право має за мету визначення засобів досягнення воєнної безпеки суспільства як обов'язкової складової національної безпеки, за умов реалізації правозахисних механізмів статусу військовослужбовців та інших категорій громадян, які є суб'єктами військових та військово-цивільних відносин.

Концепція військового права ґрунтується на системному відтворенні усіх елементів правотворчості, правореалізації, а також захисту прав та застосування примусових правових важелів задля забезпечення виконання військово-публічних обов'язків.

Військове право виокремлюється в українській системі права як комплексна галузь права завдяки власному правовому режиму, котрий органічно поєднує предмет, метод та мету правового регулювання.

Комплексність військового права визначається, насамперед, багатогранністю суспільних відносин публічного характеру, які складаються у військовій сфері, а також використанням складних правових механізмів та способів пра-

вового регулювання у досягненні мети військового права — забезпечення захисту держави, її територіальної цілісності, суверенітету.

Військове право у своєму інституціональному відокремленні зазнає формуючого впливу публічних галузей українського права — конституційного, адміністративного, фінансового, кримінального та інших галузей. Водночас певна автономність у системі права інституційованих нормативних комплексів, котрі забезпечують регулювання публічних відносин військової служби, або ж відносин щодо використання зброї, військової техніки під час бойових навчань; правил вартової служби, або ж бойової служби; правил бойового чергування тощо є очевидною.

Ось чому теоретичні та практичні складності визначення місця військово-правових норм у системі українського права вирішуються через визнання комплексної галузі військового права з її власним правовим режимом, притаманними цій галузі предметом, методом та метою правового регулювання.

Таким чином, концепція військового права виходить із доктринальної характеристики національної системи права, визначення правового режиму військового права, який надає їй ознак комплексної галузі з орієнтуванням на особливості публічних військових відносин, їх суб'єктної складової та з визначенням мети військово-правового регулювання як обов'язкового і визначального чинника правового режиму військового права.

Отже, військове право є комплексною галуззю права — системою загальнообов'язкових норм, формально визначених правил поведінки у військово-публічній сфері, які встановлені, охороняються та забезпечуються державою, здійснюють регулювання суспільних відносин, пов'язаних з діяльністю військової організації суспільства, і мають за мету забезпечення захисту держави, її суверенітету, територіальної цілісності.

Становлення і розвиток концепції військового права засвідчує, що військове право об'єктивується у правовій реальності та потребує епістемологічного опрацювання його сутності, визначення соціальних функцій, перспектив, здійснення наукового прогнозування щодо забезпечення регулятивної дії на складну систему управління важливими процесами, котрі відбуваються у військово-публічній сфері суспільного життя.

Література

1. Рабінович П. Сутність праворозуміння // Право України. — 2007. — № 9. — С. 5–6.
2. Добровольский А. М. Особенности положения военнослужащих в области публичного права. — С.Пб, 1913.
3. Военное право: Учеб. для воеп.-учеб. завед. Вооруж. Сил Российской Федерации / Под ред. П. И. Кузнецова. — М.: Воеп. ун-т МО РФ, 1996.
4. Мигачев Ю. И., Тихомиров С. В. Военное право: Учебник. — М.: Юрлитинформ, 1997.
5. Корякин В. М. Введение в теорию военного права: Монография. — М.: За права военнослужащих, 2007. — (Военное право в XXI веке. Сер. Право в Вооруженных Силах — консультант; № 9).
6. Кудашкин А. В., Серегин П. С. Современное состояние военного права и его влияние на национальную безопасность Российской Федерации: (Материалы науч.-практ. конф., проведенной 21 апр. 2004 г. в Воен. ун-те) // Государство и право. — 2005. — № 1. — С. 109–121.

7. Жалинский А., Рерихт А. Введение в немецкое право. — М.: Спарк, 2001.
8. Дудченко В. В. Багатофункціональні властивості порівняльного правознавства // Актуальні проблеми держави і права: Зб. наук. пр. / Редкол.: С. В. Ківалов (голов. ред.) та ін.; Відп. за вип. Ю. М. Оборотов. — О., 2006. — Вип. 29. — С. 18–24.
9. Дамирли М. А. Сравнительно-правовая наука в Украине: теоретико-методологические традиции (XIX — начало XX в.): Науч.-учеб. изд. — О.: Феникс, 2007.
10. Оборотов Ю. М. Правова система України в Євразійській правовій сім'ї // Наукові праці Одеської національної юридичної академії. — О., 2004. — Т. 3. — С. 28–34.
11. Прохоренко М. М. Система військового законодавства: Автореф. дис... канд. юрид. наук. — Х., 2007.

УДК 342.951:323.1(477)

О. А. Ніколаєв

ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПРАВОВІ МЕХАНІЗМИ РЕГУЛЮВАННЯ МІЖНАЦІОНАЛЬНИХ ВІДНОСИН У РАДЯНСЬКІЙ УКРАЇНІ

Україна після проголошення незалежності офіційно взяла на себе зобов'язання проводити демократичну національну політику, толерантно і зважено вирішувати, регулювати та забезпечувати будь-які проблеми у сфері міжнаціональних відносин. Сьогодні суспільство увійшло на той рівень розвитку, коли міжетнічні відносини піддаватимуться чималим випробуванням. Слід погодитися з тим, що для збереження національно-державної єдності та гідного входу до світового співтовариства потрібна розробка не тільки власної моделі державної концепції етнонаціональної політики, а й чітких механізмів її функціонування [8, 109].

Розвиток демократичного суспільства та правової держави в умовах євроінтеграційних процесів та глобалізації обумовлює необхідність вирішення питань, пов'язаних із організаційно-правовими засадами регулювання міжнаціональних відносин. В Україні цей процес характеризується рядом особливостей. Зокрема, у нашій державі мешкають представники багатьох національностей та етнічних меншин, що становлять значну частину всього населення держави. Саме тому розбудова демократичної правової соціальної держави в Україні неможлива без ефективних механізмів впливу публічної влади на етнічні процеси в суспільстві, без створення системи державного регулювання етносоціальним розвитком суспільства. Етнонаціональна політика, як і усяка інша політика держави, суттєво впливає на зміст державно-управлінських відносин, оскільки вона визначає основні цілі держави у сфері етнічного життя суспільства. Владна політика у міжнаціональній сфері визначає завдання відповідної управлінської системи, а останні обумовлюють її організаційну структуру форми, методи і процедури адміністративного впливу.

Вітчизняній владі необхідно подолати нагромадження відповідних деформацій у етнонаціональній сфері, обумовлене наслідками комуністичної епохи. У той же час під час створення правової бази державної політики у міжнаціо-